

Okul Öncesi Öğretmenlerinin Mesleki Haz Düzeylerinin Açıklanmasında Mesleki Benlik Saygısı ve Rol Fazlası Davranışların Rolünün Yapısal Eşitlik Modeliyle İncelenmesi

Examining the Role of Vocational Self-Esteem and Extra Role Behaviours with Structural Equation Modeling to Explain the Level of Work Satisfaction of the Preschool Teachers

Sakine Bozali^{a*}, Fatih Camadan^b

^aMinistry of National Education, Rize, Turkey

^bRecep Tayyip Erdoğan University, Rize, Turkey

Öz

Bu araştırmada okul öncesi öğretmenlerinin mesleki haz düzeylerinin açıklanmasında, mesleki benlik saygısı ve rol fazlası davranışların rolünü ortaya koymak amaçlanmıştır. Araştırmanın verileri; Mesleki Benlik Saygısı Ölçeği, Rol Fazlası Davranışlar Ölçeği (Öğretmen Formu) ve Mesleki Haz Ölçeği ile toplanmıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda Yapısal Eşitlik Modellemesi (YEM) çerçevesinde modeller oluşturulmuş ve bu modellere ilişkin geliştirilen hipotezler test edilmiştir. Araştırma; Artvin, Bayburt, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Trabzon il merkezleri ile ilçe ve köylerde yer alan, bağımsız anaokulları ve ilköğretime bağlı anasınıflarında çalışan 320 okul öncesi öğretmeniyle gerçekleştirilmiştir. Araştırmada okul öncesi öğretmenlerinin mesleki benlik saygılarının ve rol fazlası davranışlarının mesleki haz düzeylerini ve mesleki benlik saygılarının rol fazlası davranışlarını olumlu yönde açıkladığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Bu sonuçlar, mesleki haz düzeyi üzerinde mesleki benlik saygısı ve rol fazlası davranışların etkili olduğunu göstermektedir. Araştırma sonuçlarına dayalı olarak öğretmenlere ve araştırmacılara yönelik önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mesleki benlik saygısı, rol fazlası davranışlar, mesleki haz, okul öncesi öğretmenliği, yapısal eşitlik modellemesi (yem).

Abstract

In this research, it is aimed to identify the role of vocational self-esteem and extra role behaviours to explain pre-school teachers' level of work satisfaction. The data were gathered through Vocational Self-Esteem Scale, Extra Role Behaviours Scale (Teacher Form) and Work Satisfaction Scale. In parallel with the research questions, the models were formed within the scope of structural equation modelling (SEM) and the hypothesis relating to these models were tested. The participants of the research were 320 preschool teachers working in independent pre-schools and pre-schools belonging to a primary school located in Artvin, Bayburt, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Trabzon city centres, districts and villages. The results indicated that pre-school teacher's vocational self-esteem and extra role behaviours affect their work satisfaction in positive way, and extra role behaviours affect vocational self-esteem in positive way, too. These results revealed that there is an influence of vocational self-esteem and extra role behaviours on the level of work satisfaction. Based on findings of the research, the suggestions for teachers and researchers were provided.

* ADDRESS FOR CORRESPONDENCE: Dr. Sakine Bozali, Ministry of National Education, Rize, Turkey, E-mail address: sakinebozali61@gmail.com. ORCID ID: 0000-0002-2327-0404.

^bAsst. Prof. Dr. Fatih Camadan, Recep Tayyip Erdoğan University, Rize, Turkey, E-mail address: fatih.camadan@erdogan.edu.tr. ORCID ID: 0000-0003-1516-4350.

*Bu çalışma, Okul Öncesi Öğretmenlerinin Mesleki Haz Düzeylerinin Açıklanmasında Mesleki Benlik Saygısı Ve Rol Fazlası Davranışların Rolü" isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

*Bu çalışma Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimince Desteklenmiştir. Proje Numarası: SYL-2016-636

Received Date: September 19th, 2017. Acceptance Date: January 22nd, 2018.

Keywords: Vocational self-esteem, extra role behaviours, work satisfaction, preschool teaching, structural equation modelling (sem) .

© 2018 Başkent University Press, Başkent University Journal of Education. All rights reserved.

1. Giriş

Eğitim konusundaki iyileştirmelere dönük; eksiklerin tespiti, çözüm önerileri, yapılması gereken uygulamalar gibi birçok sonuca götürme çabaları hala devam etmekle birlikte bu sürecin önemli bir ayağı olan öğretmenlerin eğitim öğretimde etkisini artırmaya dönük farkındalık oluşturmak amaçlı çalışmalar da sürmektedir. Bu konuda öğretmenlerin kişisel özellikleri ve bu kişisel özelliklerin etkilediği alanların tespiti bu alana katkı sağlaması beklenen çalışmalardandır. Bununla birlikte, öğretmenlerin kendilerini dolayısıyla da mesleklerini etkileyebilecek yapıların çok yönlü bir şekilde irdelenmesi, bu alanda yapılacak düzenlemelere ışık tutması açısından önemlidir.

Öğretmenlik mesleğini benimseyen, bu mesleği yapmaktan gurur duyan, meslek etiğini önemseyen öğretmenler, bu mesleğin gereklerini taşıyan eğitimciler olarak görülebilir. Bu özellikler, öğretmenlerin mesleklerine bakış açılarıyla doğrudan ilintilidir. Meslekle ilgili olumlu sonuçlar, bu niteliklerin öğretmenlerde var olduğunu belirtirken, olumsuz sonuçlar da bu niteliklerin azlığını ortaya koymaktadır (Şişman ve Acat, 2003). Bu bağlamda öğretmenlerin mesleki tutumları, davranışlarının önemli belirleyicileridir (Çeliköz ve Çetin, 2004). Öğretmenlik mesleğinin ve öğretmen tutumlarının önemi öğrenci tutumları ve başarıları üzerindeki etkileriyle de açığa çıkmaktadır (Tüfekçi, 2013).

Okul öncesi çağ çocuklarının buldukları yaş dönemi itibarıyla eğitim öğretim etkinliklerine daha etkili şekilde karşılık verdiği düşünüldüğünde eğitsel planlar ve uygulamalar, ne kadar küçük yaşta çocuğa ulaşabilirse kişilik gelişimi de o doğrultuda istenilen düzeyde gerçekleşebilmektedir. Bu bağlamda gelişimin hızlı olduğu okul öncesi dönem, çocuklar için çevre etkisinin en üst düzeyde olduğu dönemlerden biridir (Oğuzkan ve Oral, 2001: 110). Okul öncesi eğitim sürecinde çocuklar zamanlarının önemli bir kısmını öğretmenleriyle geçirmektedirler. Öğretmenlerin kişilikleri, mesleki yeterlikleri, genel kültür düzeyleri ve bunun birçok durum çocuklar üzerinde olumlu ya da olumsuz etkiler oluşturabilmektedir. Bu anlamda çocukların okul öncesi eğitimin hedeflerine ulaşmaları noktasında, öğretmenlerin davranış ve tutumları etkili olmaktadır (Özyürek ve Erbay, 2015). Bu konuda öğretmenleri dolaylı olarak da öğrencileri etkilediği düşünülen bu davranışlar üzerinde yapılan araştırmaların değindiği davranışlardan birisinin de mesleki haz olduğu düşünülmektedir.

Mesleki haz; mesleğe yönelik memnuniyet ve istenilen sonuçlar olarak ifade edilmektedir (Hoy ve Tarter, 2011). Mesleki haz iş yerindeki psikolojik iyi oluşa etkisi açısından da önemlidir (Park, Peterson ve Seligman, 2004). Mesleki hayatına ihtiyaçların doyurulması açısından bakılacak olursa mesleki etkinlikler de dâhil olmak üzere her davranışın altında doyurulmaya çalışılan ihtiyaçlar vardır. Bu ihtiyaçların bir kısmı fizyolojik bir kısmı da psikolojik ihtiyaçlardır. İnsan davranışları bu ihtiyaçları gidermeye yöneliktir. Psikolojinin temel ilkelerinden olan bu durum, mesleki çalışmalar için de geçerlidir. Örneğin, mesleki çalışmalar sonucunda alınan maddi karşılık fizyolojik ihtiyaçları karşılamaya dönüktür. Kendini ifade etme, yeteneklerini kullanma, başarılı olma ve tanınma gibi durumlar ise psikolojik ihtiyaçların giderilmesine ve sonuçta kişinin iş yaşamının daha mutlu sürmesine katkı sağlar (Kuzgun, Sevim ve Hamamcı, 1999). Bu anlamda mesleki çalışmaların oluşturduğu çalışma hayatı da birey için önemli hale gelmektedir.

Günümüzde meslek hayatının önemli bir parçasını oluşturan çalışma hayatına büyük anlamlar yüklenmekte ve çalışma kutsallaştırılmaktadır. Şöyle ki insanlar işleriyle bütünleşmekte, yaşamlarının her alanında mesleklerindeki kimliklerini benimsemektedirler. Örneğin; bir bir cerrah iş yerindeki kimliği ve bu kimliğin ona kazandırdığı bakış açısını yaşamının diğer alanlarına da aktarabilmektedir (Dikmen, 1995). Bundan da anlaşılacağı üzere çalışmak insanlar için; uğraşmak, kafa yormak ve bunun maddi karşılığını almanın ötesinde daha geniş anlamlar ifade etmektedir. Hangi birimde ya da pozisyonda çalışılırsa çalışılsın, çalışma hayatı kişiye toplum içinde bir yer edinme ve bir rol kazanması konuları gibi farklı alanlarda etkilerde bulunur. Bunların dışında çalışma hayatı kişilere sosyallik kazandırma konusunda da çevre sağlar. Tüm bu etkiler kişileri toplumla bütünleştirir ve hayata bağlar. Ayrıca çalışmak insanlara, psiko-sosyal ve fiziksel açılardan gereksinimlerini karşılama fırsatı verir. İnsanlar tüm bu gereksinimlerini karşılamaları sonucunda haz duymakta ve çalışma hayatına karşı pozitif bakış kazanabilmektedirler (Tüfekçi, 2015). Böylelikle mesleki hazza yönelik ihtiyaçlar tatmin edilmeye çalışılmaktadır.

Her mesleğin kişiye sağladığı çalışma imkânları farklılık göstermekte buna bağlı olarak da çalışanların doyuma ulaşma dereceleri farklılaşmaktadır. Meslekler arasında öğretmenlerin iş doyumunun incelenmesi ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü öğretmenlerin gelecek nesilleri yetiştirmeleri emek isteyen zorlu süreçleri içermektedir (Koruklu, Feyzioğlu, Özenoğlu Kiremit ve Aladağ, 2013). Bu anlamda öğretmenlerin ekonomik durumları, mesleki statüleri, çalıştıkları yer, çevre imkânları ve beklenti seviyeleri gibi durumlar iş doyumları üzerinde etkilidir (Avşaroğlu, Deniz ve Kahraman, 2005). Bütün çalışanlar gibi öğretmenler de birçok etkiye açıktır. Bu durumlar öğretmenlerin işlerini daha iyi yapmalarını ve görevlerini layıkıyla yerine getirmelerini etkilemektedir (Tüfekçi, 2015). Öğretmenlerin mesleki haz düzeylerinin yüksek olmasının, onların hem kendi yaşantıları hem de okul yaşantıları üzerinde olumlu

etkilerinin olabileceği değerlendirilmektedir (Erdoğan, 2013). Bu nedenle öğretmenlerin mesleki haz düzeylerinin incelenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Mesleki haz üzerinde etkisi olan değişkenlerden birisinin mesleki benlik saygısı olduğu değerlendirilmektedir.

İnsan zaman içerisinde toplumsal yapının bir parçası olduğunu, çevresinden farklı özelliklere sahip olduğunu ve kendi başına bir birey olduğunu farkeder. Kendi bedenindeki duyuları, fiziksel ve ruhsal özelliklerini keşfeder. Böylelikle toplumdaki yeri konusunda bir farkındalığa ulaşır (Barış, 2002). Bu farkındalığa ulaşma süreci bireylerin yeni şeyler öğrenmeleriyle ve benlik şemalarını oluşturmalarıyla başlar. Öyle ki zamanla bireyler kendileri hakkındaki bilgileri hızlı ve etkili bir şekilde işlemelerine katkı sağlayan benlik şemalarına sahip olurlar. Benlik kavramı için önemli olan bu şemalar, bireylerin olgular yoluyla kendini tanımlamasını sağlar. Böylelikle birey herhangi bir durumda karşı karşıya kaldığında kendine uygun tutumu hızlı ve güvenli bir şekilde belirleyebilmekte ve ona uygun davranabilmektedir (Oktan ve Şahin, 2010). Bu anlamda benlik kavramı tek başına bir sonuç oluşturmasa bile sonuçları açıklama konusunda yardımcı bir değişken olarak kritik rol oynamaktadır (Shavelson, Hubner ve Stanton, 1976).

Benlik ile iç içe olan konulardan biri de mesleki benliktir. Meslek seçimi ya da meslek sahibi olma boyutlarıyla fedakârlık ve bağlılık gerektiren öğretmenlik mesleği, mesleki benlik saygısı ile doğrudan bağlantılı birtakım özelliklere sahiptir. Öğretmenlik mesleğini yürüten bireylerin öğrencilere akademik bilgi yükleme becerisinin yanı sıra diğer mesleklerden farklı olarak kişisel ve sosyal birçok beceriye sahip olması gerekmektedir (Tanyeri, Dursun ve Çuhadar, 2014). Kulaksızoğlu (1995) bir birey olarak öğretmenin, öncelikle olumlu benlik yapısına sahip olması gerektiğini belirtmiştir. Dolayısıyla öğretmenlerin mesleklerinde başarılı ve verimli olmasında mesleklerinin değerini ve önemini kavramış olmaları yani mesleki benlik saygıları, önemli bir yer tutmaktadır (Körükçü ve Oğuz, 2011). Öğretmenlerin mesleki benlik saygılarıyla ilgili olarak Gündem (2009); öğretmenin mesleki yeterliliğe sahip, mesleğine saygı duyan ve mesleğinin önemine inanıp bu konuda kendini yetkin gören bireyler olması gerektiğini vurgulamıştır. Dolayısıyla eğitimde belirlenen hedeflere ulaşılmasında öğretmenin bilgi ve becerisinin yanı sıra mesleğine yönelik olumlu algıya sahip olması da son derece önemlidir. Ayrıca bu konuda yapılan araştırmalarda öğretmenlerin mesleki benlik saygısının meslekteki performans (Roe ve Gray, 1991) ve empati (Glotova ve Wilhelm, 2014) gibi olumlu özelliklerle olumlu yönde; umutsuzluk ile depresyon (Jan, Khan, Khan, Khan ve Saif, 2015) ve tükenmişlik (Friedman ve Farber, 1992) gibi istenmeyen durumlar ile olumsuz yönde anlamlı ilişkisinin olduğu belirlenmiştir.

Çocuklarda güven duygusu oluşturan, iletişim yeteneği güçlü, benlik saygısı gelişmiş okul öncesi öğretmenleri, bu yaş çocuklarının gelişimine katkı sağlayabilmesi açısından ayrıca önemlidir (Poyraz ve Dere, 2001: 46). Konunun önemi, okul öncesi öğrencilerinin buldukları dönem itibarıyla elde edecekleri kazanımların yaşam boyu etkili olacağından da anlaşılmaktadır. Bu nedenle bu dönemdeki öğretmen davranışları eğitim öğretimin kalitesi açısından oldukça önemlidir (Gömleksiz ve Serhatlıoğlu, 2013). Dolayısıyla okul öncesi öğretmenlerinin mesleğini seven, mesleki gereklilikleri yerine getiren ve sonuçta mesleki benlik saygısı yüksek bireyler olması beklenmektedir.

Mesleki haz üzerinde etkisi olan diğer bir değişkenin ise rol fazlası davranışlar olduğu düşünülmektedir. Kurumlar geliştirici ve yapıcı değişimler için tanımlı görevlerin dışında isteğe bağlı zorunluluk içermeyen davranışları üstlenen ve etrafındakilere yardım etme isteğinde olan kişilere ihtiyaç duyarlar (Morrison ve Phelps, 1999). Bu davranış şekilleri çalışanların “benim işim değil” düşüncesinin azalmasına katkı sağlamaktadır (Morrison, 1994). Örgütsel olarak çalışanlar, tanımlı rollerin ötesinde olumlu ya da olumsuz pek çok davranış göstermektedirler. Bu davranışların örgütsel başarı ve performansa dönük olumlu sonuçlar ortaya çıkaran kısmı, rol fazlası davranışlar olarak adlandırılmaktadır (Çetin ve Fıkrkoca, 2010).

Öğretmenlik rolü, toplumda klasik olarak, bilgiye sahip ve bu bilgiyi aktaran kişi olarak gösterilmekte iken teknolojik gelişmelere paralel olarak bilgiye sahip olma ve bilgiyi kullanma konularında meydana gelen gelişmeler bu roller üzerinde önemli değişimlere yol açmıştır. Günümüzde bilgiye ulaşma noktasında öğretmen rehber konumundadır. Böyle bir durum toplumsal anlayışta öğretmenlerin rollerinde kolaylaşma olarak algılansa da bu yanlış anlayışın nedeni öğretmenlik mesleğine yönelik bilgi düzeyindeki yetersizliktir (Şen, 2015).

Tüm örgütlerde olduğu gibi okullarda da maddi kaynakların çokluğundan ziyade, insan kaynaklarının niteliği daha önemlidir. Öyle ki öğretmenlerin, formal iş tanımlarının ötesinde gönüllü olarak okul adına yapılan çalışmalara katkıda bulunma, zorunluluk gerektirmese bile çalışma arkadaşlarına yardım etme ve bunun gibi resmi rol tanımlarının ötesinde çaba göstermeleri okulun amaçlarını gerçekleştirme açısından önemlidir (Sezgin, 2005). Bu anlamda okullarda son zamanlarda artan talepler doğrultusunda okulun amaçlarını gerçekleştirme açısından öğretmenlerden resmi rollerinin ötesinde bağlılık ve katkı beklenmektedir (Aktay ve Ekşi, 2009; Runhaar, Konermann ve Sanders, 2013). Çünkü öğretmenlik gibi birçok sorumluluğu içinde barındıran meslek grubunda sadece tanımlı rollerle eğitimin amaçlarına ulaşılmasının zor olacağı düşünülmektedir.

Okul öncesi dönemdeki öğrenciler yaş itibarı ile öz bakım becerilerini tam anlamıyla gerçekleştiremeyen, birçok alanda gelişime üst sınıflardaki öğrencilerden daha fazla ihtiyaç duyan bireylerdir. Bu anlamda okul öncesi

öğretmenlerinin çocuklar için daha faydalı olmak adına yapacakları etkinlikleri etkili bir şekilde gerçekleştirmek için daha fazla rol fazlası davranış göstermesi gerekebilmektedir (Titrek, Bayrakçı ve Zafer, 2009). Okul öncesi öğretmenlerinin gösterecekleri rol fazlası davranışların özellikle öğrenciler üzerinde daha olumlu etkileri olacağı açıktır. Rol fazlası davranışların, bireysel ve örgütsel açılardan okula olan katkıları düşünüldüğünde bu davranışların bilinmesi öğretmen, yönetici ve okulla ilgili bütün paydaşların davranışlarının okulun amaçlarına uygun olarak düzenlenmesine katkı sağlar (Sezgin, 2005). Hem öğrencilere olan katkısı hem de eğitim kurumlarının görevini daha etkili gerçekleştirmeleri açısından, gönüllülük esaslı sergilenen bu davranışların çok yönlü yansımaları ortaya çıkmaktadır. Fakat bu durumun ortaya çıkması noktasında, kurum çalışanları kendilerini örgüte ne kadar ait ve çalışanlarına bağlı hissediler ise hizmet etme olasılıklarında o derece artabilmektedir (Aydın, 2003).

Çalışma kapsamında araştırmaya konu olan değişkenlerden mesleki benlik saygısı, öğretmenlerin meslekleriyle ilgili olumlu öznel fikirlerini içermektedir. Diğer bir değişken ise öğretmenlerin sergiledikleri rol fazlası davranışlardır ve bu davranışlar öğretmenlerin resmi rol tanımlarının ötesinde, daha verimli olmak ve mevcut durumu iyileştirmek adına sergiledikleri inisiyatif içerikli davranışlarını kapsamaktadır. Bir diğer değişken olan mesleki haz ise öğretmenlerin yaptığı işten aldıkları genel doyum düzeyidir. Bu açıklamalar ışığında değinilen değişkenlerin öğretmenler üzerinde mesleki ve kişisel anlamda etkilerinin olduğu düşünülmektedir. Bu yapıların birlikte araştırılmasının nedeni ise birbirlerini çeşitli şekillerde etkileyebileceğine dair öngörüdür. Literatür incelendiğinde bu üç değişkenle ilgili öğretmenlere dönük araştırmaların kısıtlı olduğu göze çarpmaktadır. Bu araştırmalarda öğretmenlerin benlik saygıları ile iş doyumları arasında pozitif (Zoroğlu, 2014) ve negatif (Baloğlu, Karadağ, Çalışkan ve Korkmaz, 2006) ilişkinin olduğu sonuçlar mevcuttur. Ayrıca öğretmenlerin mesleki benlik saygıları ile rol fazlası davranışları arasında pozitif yönlü ilişkinin olduğu sonuçlar da (Dilmaç ve Ekşi, 2012) bulunmaktadır. Konunun bu yönü de dikkate alınarak, değişkenler arası ilişkilerin ortaya koyulması ile öğretmenlerin ve yetkili yapıların bu konudaki farkındalıklarının artırılması amaçlanmaktadır. Ayrıca okul öncesi öğretmenleriyle ilgili yapılacak mesleki alandaki değişim ve iyileştirmelerin bu anlamdaki farkındalığa göre yapılması daha olumlu sonuçlar alınmasına katkı sağlayabilir. Bununla birlikte bu araştırmadan elde edilen sonuçlar hakkında öğretmenlerin bilgi sahibi olmaları kendilerini geliştirmelerine kaynaklık edebilir.

Mesleki benlik saygısı, rol fazlası davranışlar ve mesleki haz konularının birlikte araştırılmasının nedeni birbirlerini çeşitli şekillerde etkileyebileceğine dair öngörüdür. Literatür incelendiğinde bu üç değişkenle ilgili öğretmenlere dönük araştırmaların kısıtlı olduğu göze çarpmaktadır. Literatürde bu üç değişkenin birlikte ele alındığı çalışmaya ise rastlanmamıştır. Bu araştırma kapsamında; okul öncesi öğretmenlerinin mesleki haz düzeylerinin açıklanmasında mesleki benlik saygısı ve rol fazlası davranışların rolünü ortaya koymak amaçlanmıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda modeller oluşturulmuş ve bu modeller çerçevesinde geliştirilen hipotezler test edilmiştir. Araştırma kapsamında geliştirilen hipotezler şu şekildedir:

Hipotezler

H1: Okul öncesi öğretmenlerinin mesleki benlik saygıları, mesleki hazlarını olumlu yönde açıklamaktadır.

H2: Okul öncesi öğretmenlerinin mesleki benlik saygıları, destekleyici rol fazlası davranışlarını olumlu yönde açıklamaktadır.

H3: Okul öncesi öğretmenlerinin mesleki benlik saygıları, müdahaleci rol fazlası davranışlarını olumlu yönde açıklamaktadır.

H4: Okul öncesi öğretmenlerinin destekleyici rol fazlası davranışları, mesleki hazlarını olumlu yönde açıklamaktadır.

H5: Okul öncesi öğretmenlerinin müdahaleci rol fazlası davranışları, mesleki hazlarını olumlu yönde açıklamaktadır.

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada okul öncesi öğretmenlerinin mesleki haz düzeylerinin açıklanmasında mesleki benlik saygısı ve rol fazlası davranışların rolü belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma kapsamında; geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu biçimiyle betimlemeyi amaçlayan ve araştırmaya konu olan olay, birey veya nesneyi, kendi koşulları içerisinde olduğu gibi tanımlamaya çalışan model olarak betimlenen tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmada iki ya da daha fazla değişken arasındaki birlikte değişimin varlığını belirlemek amaçlandığından bu araştırma ilişkisel tarama modelinin uygulandığı bir çalışma olmuştur (Karasar, 2015: 81).

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmada okul öncesi öğretmenleri üzerinde çalışılmıştır. Okul öncesi öğretmenlerinin seçileceği şehirler, araştırmacının bulunduğu il Rize olması nedeniyle etraf şehirler olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda araştırmanın çalışma grubu 2015-2016 eğitim öğretim yılında; Artvin, Bayburt, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Trabzon il

merkezi ile ilçe ve köylerinde yer alan bağımsız anaokulları ve ilköğretime bağlı anasınıflarında çalışan toplam 320 okul öncesi öğretmenidir. Çalışma grubunu oluşturan il, ilçe, köy, okul ve sınıfların seçiminde ekonomiklik, ulaşım kolaylığı, zaman ve emeğin etkili kullanımı gibi faktörler etkili olmuştur. Çalışma grubunu oluşturan kişi sayısının belirlenmesinde ise kullanılan ölçme araçlarındaki madde sayısı dikkate alınmıştır. Bu çalışmada üç farklı ölçek kullanılmıştır. Bu ölçekler toplam 53 madde olup, 320 katılımcıya uygulanmıştır. Literatürde madde sayısının en az beş katı katılımcıya gidilmesi uygun görülmektedir (Tavşancıl, 2014: 42). Bu bağlamda değinilen sayıya erişildiğinde yeterli katılımcıya ulaşıldığı düşünülmüş ($53 \times 5 = 265$; $320 > 265$) ve uygulamalar sonlandırılmıştır. Ayrıca örneklem büyüklüğünün yeterli olup olmadığına karar vermek için Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) testi uygulanmıştır. Test sonucunda KMO değeri 0.88 bulunmuştur. Bu değer 0.80'den büyük olması, yapılan bu çalışmada örneklem büyüklüğünün yeterli olduğuna kanıt olarak sunulabilir (Tavşancıl, 2014: 50).

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama araçları olarak; Mesleki Benlik Saygısı Ölçeği, Rol Fazlası Davranışlar Ölçeği (Öğretmen Formu) ve Mesleki Haz Ölçeği kullanılmıştır.

2.3.1. Mesleki Benlik Saygısı Ölçeği (MBSÖ)

Arıca (1999) tarafından geliştirilmiş olan ölçek 14' ü olumlu (2, 5, 7, 9, 11, 13, 14, 16, 18, 20, 24, 26, 28, 30. maddeler), 16' sı olumsuz (1, 3, 4, 6, 8, 10, 12, 15, 17, 19, 21, 22, 23, 25, 27, 29. maddeler) olan toplam 30 maddeden oluşmaktadır. Ölçek 5' li likert tipinde bir ölçektir. Değerlendirme, MBSÖ' de yer alan olumlu maddeler cümleler "Tümüyle Katılıyorum = 5, Katılıyorum = 4, Kararsızım = 3, Katılmıyorum = 2, Hiç Katılmıyorum = 1" olarak, olumsuz maddelerde ise tam tersi şeklinde puanlanmıştır. Ölçekten alınan puanın yüksek olması mesleki benlik saygısının yüksek olduğunu, düşük puan alınması ise mesleki benlik saygısının düşük olduğunu göstermektedir. Yapılan analizler sonucunda ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğu değerlendirilmiştir. Bu çalışma kapsamında ölçme aracının geçerlik ve güvenilirlikleri tekrar test edilmiş ve ölçeğin bu çalışma için de geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu anlaşılmıştır.

2.3.2. Rol Fazlası Davranışlar Ölçeği [Öğretmen Formu] (RFDÖ)

Demir (2015) tarafından geliştirilen Öğretmenlerin Sergiledikleri Rol Fazlası Davranışlar Ölçeği [Öğretmen Formu] ile ölçülmüştür. Rol fazlası davranışın destekleyici ve müdahaleci olmak üzere iki ayrı yapısını ölçmek amacıyla geliştirilen ölçek; destekleyici rol fazlası davranış ölçeği 11 madde (1,2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11. maddeler) ve müdahaleci rol fazlası davranışlar ölçeği 5 madde (12, 13, 14, 15, 16. maddeler) olmak üzere toplam 16 maddeden oluşmaktadır. Ölçek 5'li likert tipinde bir ölçektir. Ölçekte yer alan yanıt seçenekleri; "1-Hiçbir zaman, 2- Nadiren, 3-Bazen, 4-Çoğunlukla, 5-Her zaman" şeklinde puanlanmaktadır. Rol fazlası davranışlar ölçeğinin alt faktörlerinden alınan yüksek puanlar kişilerin rol fazlası davranışlarındaki artışı göstermektedir. Ayrıca ölçekte tersten puanlanan madde bulunmamaktadır. Yapılan analizler sonucunda ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğu değerlendirilmiştir. Bu çalışma kapsamında ölçme aracının geçerlik ve güvenilirlikleri tekrar test edilmiş ve ölçeğin bu çalışma için de geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu anlaşılmıştır.

2.3.3. Mesleki Haz Ölçeği (MHÖ)

Mesleki Haz Ölçeği Erdoğan (2013) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek toplam 7 maddeden oluşan tek faktörlü ve beşli derecelmeli likert tipi bir ölçektir. Ölçek maddelerine ilişkin dereceleme seçenekleri "1-Hiçbir zaman, 2- Nadiren, 3-Bazen, 4-Çoğunlukla, 5-Her zaman" şeklindedir. Ölçekte ters puanlanan madde bulunmamakta ve ölçekten alınan yüksek puan mesleki haz düzeyinin yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Yapılan analizler sonucunda ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğu değerlendirilmiştir. Bu çalışma kapsamında ölçme aracının geçerlik ve güvenilirlikleri tekrar test edilmiş ve ölçeğin bu çalışma için de geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu anlaşılmıştır.

2.4. Veri Toplama Süreci

Araştırmanın verileri uygulanan ölçekler ile toplanmıştır. Bu süreçte ilk olarak Milli Eğitim Bakanlığı'ndan araştırmanın yapılmasına ve ölçme araçlarını geliştiren araştırmacılardan ölçeklerin kullanımına ilişkin gerekli izinler alınmıştır. Ölçeklerin doldurulma süresi yaklaşık 20 dk. olmuştur. Araştırmacı tarafından belirlenen illerdeki tüm okul öncesi kurumları ziyaret edilmiş ve ölçekler öğretmenlere dağıtılıp, doldurulduktan sonra doğrudan araştırmacı

tarafından toplanmıştır. Araştırmacı, katılımcılardan ölçme araçlarını gönüllülük, içtenlik ve doğruluk kurallarına uygun olarak doldurmalarını sağlama noktasında, ölçeceği dolduracak olanlara birebir açıklamada bulunmuş ve gizlilik konusunda gerekli hassasiyetin gösterileceğine dair bilgilendirmeler yapılmıştır. Ölçeklerin uygulanma süreci 1 ay içerisinde tamamlanmıştır.

2.5. Veri Toplama Araçlarının Geçerlik ve Güvenirliklerinin Kontrol Edilmesi

Bu çalışmada okul öncesi öğretmenlerinin mesleki benlik saygılarını, rol fazlası davranışlarını (destekleyici ve müdahaleci) ve mesleki haz düzeylerini ölçmek üzere; Mesleki Benlik Saygısı Ölçeği (MBSÖ), Rol Fazlası Davranışlar Ölçeği [Öğretmen Formu] (RFDÖ) ve Mesleki Haz Ölçeği (MHÖ) kullanılmıştır. Bu ölçeklerin geçerlik ve güvenilirlikleri bu çalışma için yeniden test edilmiştir. Ölçeklerin geçerliğinin belirlenmesi için doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır. Ölçeklerin güvenilirliğinin belirlenmesi için ise Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı hesaplanmıştır.

2.5.1. Geçerliğe İlişkin Sonuçlar

DFA yapılabilmesi için veri setinin karşılaması gereken bazı varsayımlar: a) örneklem büyüklüğü, b) kayıp veri, c) tek değişkenli ve çok değişkenli normal dağılım, d) doğrusallık, e) çoklu bağlantı (multicollinearity) ve tekliklik (singularity) ile f) tekli ve çoklu uç değerler şeklindedir. Araştırmada kullanılan üç ölçek için bu varsayımlar kontrol edilmiştir. Varsayımların testine ilişkin sonuçlar incelendiğinde çalışmada kullanılan ölçeklerin faktör yapılarının DFA ile kontrol edilmesinde bir sorun olmadığı, diğer bir deyişle DFA'nın varsayımlarının sağlandığı anlaşılmıştır. Bu aşamadan sonra her bir ölçme aracı için DFA yapılmıştır. DFA sonuçlarının değerlendirilmesinde uyum iyiliği ölçütlerinden yararlanılmıştır. Her bir ölçeğe ilişkin yapılan DFA sonucunda ulaşılan uyum iyiliği değerlerinden bazıları şu şekildedir. MBSÖ: $\chi^2/sd=3.62$, SRMR=0.07, RMSEA=0.10 NFI=0.92, NNFI=0.94, CFI=0.95, IFI=0.95, RFI=0.92. RFDÖ: $\chi^2/sd=2.93$, SRMR=0.07, RMSEA=0.08, NFI=0.89, NNFI=0.91, CFI=0.92, IFI=0.92, RFI=0.87. MHÖ: $\chi^2/sd=2.93$, SRMR=0.03, RMSEA=0.13, NFI=0.94, NNFI=0.92, CFI=0.95, IFI=0.95, RFI=0.91. Elde edilen bu sonuçlara göre hesaplanan uyum iyiliği değerlerinin çoğunun iyi uyum ya da kabul edilebilir uyum gösterdiği anlaşılmaktadır (Kline, 2016: 272; Tabachnick ve Fidell, 2007: 721). Bu sonuçlar çalışmada kullanılan ölçme araçlarının faktör yapılarının bu çalışma için de doğrulandığına kanıt olarak sunulabilir.

2.5.2. Güvenirliğe İlişkin Sonuçlar

Bu çalışmada ölçeklerden elde edilen puanların güvenilirliği, Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısıyla hesaplanmıştır. Elde edilen sonuçlar MBSÖ için 0.92, DRFDÖ için 0.82, MRFDÖ için 0.77, RFDÖ için 0.82 ve MHÖ için 0.84 olarak hesaplanmıştır. Bu değerler doğrultusunda ölçeklerden elde edilen puanların güvenilir olduğu sonucuna ulaşılabılır.

Ölçeğin yapı geçerliği için yapılan DFA ve güvenilirliği için yapılan güvenilirlik katsayısının hesaplanması ile ilgili analizlerin sonuçlarına göre çalışmada kullanılan ölçme araçlarının geçerli ve güvenilir olduğu anlaşılmıştır.

2.6. Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler çalışma sorularının çözümüne uygun olan istatistiksel teknikler seçilerek SPSS 20 ve LISREL 8.7 aracılığıyla analiz edilmiştir. Araştırmada öncelikle okul öncesi öğretmenlerinin mesleki benlik saygıları, rol fazlası davranışları ve mesleki hazları arasındaki ilişkiye yönelik bir model oluşturulmuştur. Bu model test edilmeden önce çalışmada kullanılan ölçeklerden elde edilen puanların geçerliği ve güvenilirliği kontrol edilmiştir. Daha sonra modellere ilişkin hipotezler yapısal eşitlik modellemesi (YEM) ile test edilmiştir.

3. Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde ölçüm modellerinin testleri ve yapısal modellere ilişkin hipotezlerin testlerine yönelik analizlere ilişkin elde edilen bulgular yer almaktadır.

3.1. Ölçüm Modellerine İlişkin Bulgular

Araştırmanın hipotezler test edilmeden önce ölçüm modelleri test edilmiştir. Ölçüm modeli gözlenen değişkenler ve gizil değişkenler arasındaki bağlantıların aynı anda test edildiği model olarak tanımlanmaktadır. Ölçüm modelleri

doğrulanmadan teorik olarak araştırılan modeli test etmek yerinde olmayacağından, önce ölçüm modelleri test edilmiştir. Bunun için ölçme modelleri tek bir DFA ile test edilebilir (Şimşek, 2007:9).

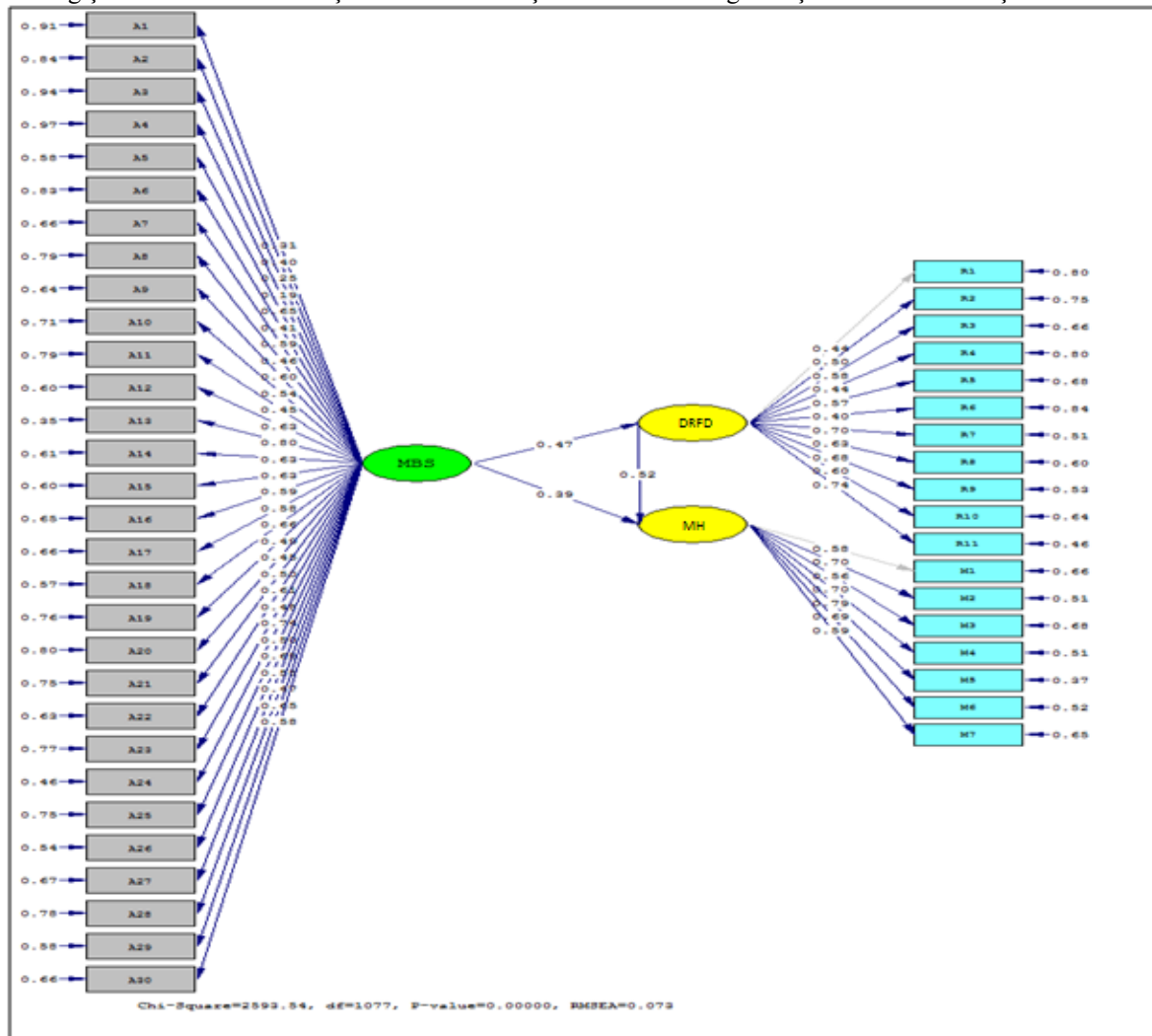
Model 1 (mesleki benlik saygısı, destekleyici rol fazlası davranışlar ve mesleki haz) için test edilen ölçüm modeline ilişkin elde edilen uyum iyiliği değerlerinden bazıları şu şekildedir: $\chi^2/sd=2.40$, SRMR=0.05, RMSEA=0.07, NFI=0.89, NNFI=0.94, CFI=0.94, IFI=0.94, RFI=0.89. Elde edilen bu değerler Model 1'e ilişkin test edilen ölçüm modelinin kabul edilebilir düzeyde olduğunu göstermektedir.

Model 2 (mesleki benlik saygısı, müdahaleci rol fazlası davranışlar ve mesleki haz) için test edilen ölçüm modeline ilişkin elde edilen uyum iyiliği değerlerinden bazıları şu şekildedir: $\chi^2/sd=2.67$, SRMR=0.07, RMSEA=0.08, NFI=0.89, NNFI=0.93, CFI=0.94, IFI=0.94, RFI=0.88. Elde edilen bu değerler Model 2'ye ilişkin test edilen ölçüm modelinin kabul edilebilir düzeyde olduğunu göstermektedir.

Ölçüm modellerinin testinden sonra yapısal eşitlik modellemesi (YEM) çerçevesinde oluşturulan modellere ilişkin geliştirilen hipotezlerin testine geçilmiştir.

3.1.1. Model 1 (Mesleki Benlik Saygısı, Destekleyici Rol Fazlası Davranışlar ve Mesleki Haz) İçin YEM Bulguları

Model 1'de mesleki benlik saygısı, destekleyici rol fazlası davranışlar ve mesleki haz değişkenleri yer almaktadır. Bu değişkenler ele alınarak oluşturulan modele ilişkin elde edilen değerler Şekil 1'de sunulmuştur.

Şekil 1. Mesleki Benlik Saygısı, Destekleyici Rol Fazlası Davranışlar, Mesleki Haz Değişkenlerinden Oluşan Model

Model 1 için yapılan YEM sonucunda elde edilen uyum iyiliği değerlerinden bazıları şu şekildedir: $\chi^2/sd=2.39$, SRMR=0.07, RMSEA=0.07, NFI=0.89, NNFI=0.94, CFI=0.94, IFI=0.94, RFI=0.89. Elde edilen bu değerlerin belirlenen ölçütler dikkate alındığında kabul edilebilir oldukları görülmektedir. Diğer bir deyişle kurulan

model kabul edilebilir bir modeldir. Bununla birlikte Şekil 1 incelendiğinde mesleki benlik saygısının faktör yüklerinin 0.19 ve 0.74 arasında değiştiği, destekleyici rol fazlası davranışların faktör yüklerinin 0.44 ve 0.74 arasında değiştiği ve mesleki hazzın faktör yüklerinin ise 0.56 ve 0.79 arasında değiştiği görülmektedir. Tablo 1’de Model 1’e ilişkin elde edilen YEM sonuçları verilmiştir.

Tablo 1

Model 1 (Mesleki Benlik Saygısı, Destekleyici Rol Fazlası Davranışlar ve Mesleki Haz) İçin YEM Sonuçları

Doğrudan etkiler	Standartlaştırılmamış yükler	Standartlaştırılmış yükler (β)	t değeri
MBS→DRFD	0.46	0.47*	5.25
MBS→MH	0.38	0.39*	5.65
DRFD→MH	0.52	0.52*	5.11
Dolaylı etki		Standartlaştırılmış yükler	
MBS→DRFD→MH		0.24	
Yapısal eşitlikler		R^2	
DRFD	0.46xMBS	0.22	
MH	0.52xDRFD+0.38xMBS	0.61	

* $p < .05$, MBS: Mesleki Benlik Saygısı, DRFD: Destekleyici Rol Fazlası Davranışlar, Mesleki Haz: MH

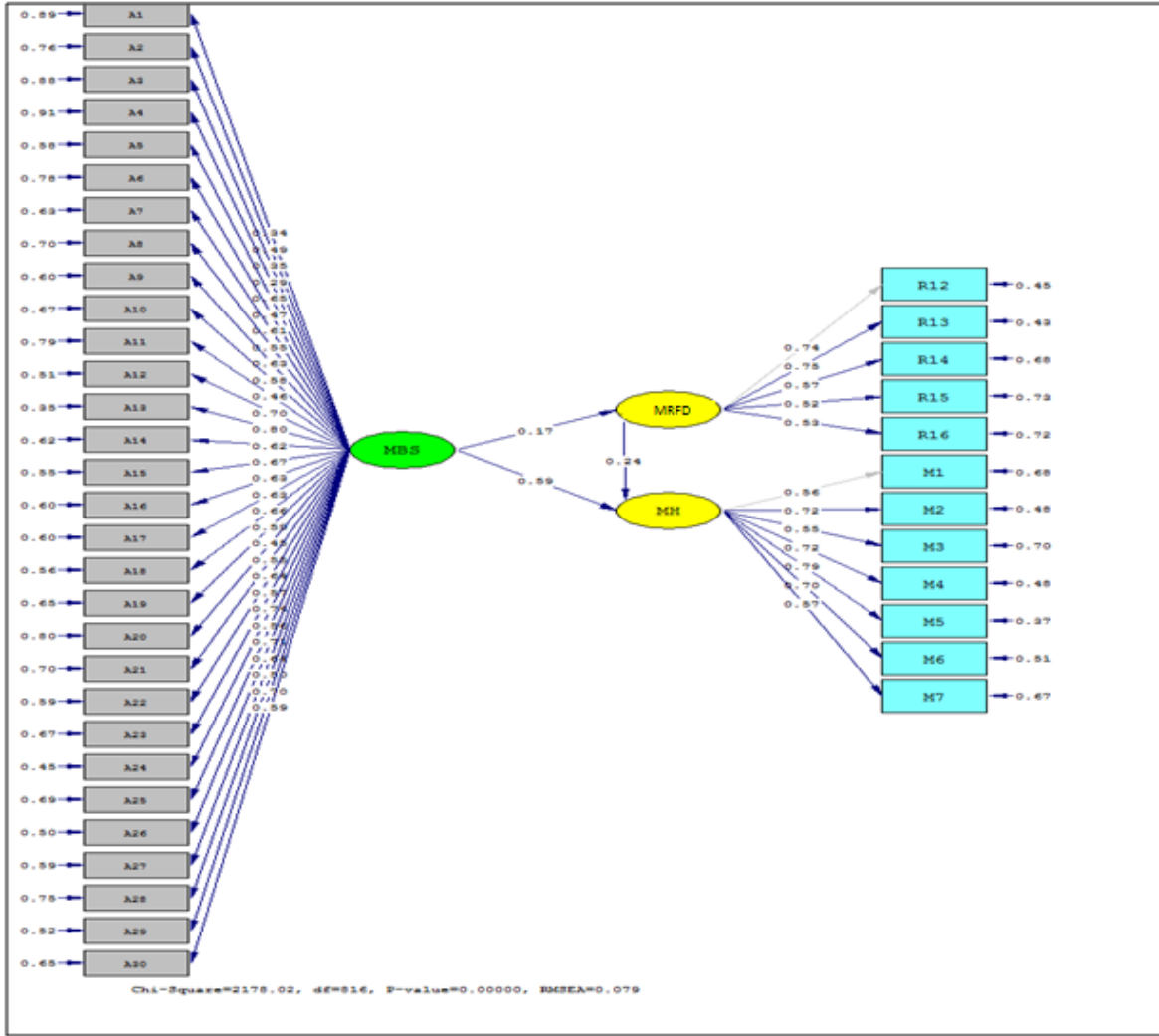
Tablo 1 incelendiğinde öğretmenlerin mesleki benlik saygısıyla destekleyici rol fazlası davranışları arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişki olduğu ($\beta = .47$, $p < .05$) görülmektedir. Öğretmenlerin mesleki benlik saygısıyla mesleki haz düzeyleri arasında da istatistiksel açıdan anlamlı ilişki olduğu ($\beta = .39$, $p < .05$) görülmektedir. Son olarak öğretmenlerin destekleyici rol fazlası davranışları ile mesleki haz düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişki olduğu ($\beta = .52$, $p < .05$) anlaşılmıştır. Bununla birlikte öğretmenlerin destekleyici rol fazlası davranışlarının %22’si (R^2) mesleki benlik saygısıyla açıklanırken, mesleki hazdaki değişkenliğin %61’i (R^2) öğretmenlerin destekleyici rol fazlası davranışları ve mesleki benlik saygısıyla açıklanmaktadır. Yapılan YEM sonucunda Model 1’e ilişkin hipotezlerin tamamının doğrulandığı görülmüştür. Diğer bir deyişle,

- Okul öncesi öğretmenlerinin mesleki benlik saygıları, mesleki hazlarını olumlu yönde açıklamaktadır. Bu bulgu H1 numaralı hipotezin doğrulandığını göstermektedir.
- Okul öncesi öğretmenlerinin mesleki benlik saygıları, destekleyici rol fazlası davranışlarını olumlu yönde açıklamaktadır. Bu bulgu H2 numaralı hipotezin doğrulandığını göstermektedir.
- Okul öncesi öğretmenlerinin destekleyici rol fazlası davranışları mesleki hazlarını olumlu yönde açıklamaktadır. Bu bulgu H4 numaralı hipotezin doğrulandığını göstermektedir.

3.1.2. Model 2 (Mesleki Benlik Saygısı, Müdahaleci Rol Fazlası Davranışlar ve Mesleki Haz) İçin YEM Bulguları

Model 2’de öğretmenlerin mesleki benlik saygısı, müdahaleci rol fazlası davranışlar ve mesleki hazdeğişkenleri yer almaktadır. Bu değişkenler ele alınarak oluşturulan modele ilişkin elde edilen değerler Şekil 2’de sunulmuştur.

Şekil 2. Mesleki Benlik Saygısı, Müdahaleci Rol Fazlası Davranışlar, Mesleki Haz Değişkenlerinden Oluşan Model

Model 2 için yapılan YEM sonucunda elde edilen uyum iyiliği değerlerinden bazıları şu şekildedir: $\chi^2/sd=2.67$, SRMR=0.07, NFI=0.91, NNFI=0.95, CFI=0.95, IFI=0.95, RFI=0.91. Elde edilen bu değerlerin belirlenen ölçütler dikkate alındığında kabul edilebilir oldukları görülmektedir. Diğer bir deyişle kurulan model kabul edilebilir bir modeldir. Bununla birlikte mesleki benlik saygısının faktör yüklerinin 0.29 ve 0.80 arasında değiştiği, müdahaleci rol fazlası davranışların faktör yüklerinin 0.52 ve 0.75 arasında değiştiği ve mesleki hazın faktör yüklerinin 0.55 ve 0.79 arasında değiştiği görülmektedir. Tablo 2' de Model 2' ye ilişkin YEM sonuçları verilmiştir.

Tablo 2

Model 2 (Mesleki Benlik Saygısı, Müdahaleci Rol Fazlası Davranışlar ve Mesleki Haz) İçin YEM Sonuçları

Doğrudan etkiler	Standartlaştırılmamış yükler	Standartlaştırılmış yükler (β)	t değeri
MBS $\rightarrow$ MRFD	0.17	0.17*	2.41
MBS $\rightarrow$ MH	0.60	0.59*	7.23
MRFD $\rightarrow$ MH	0.24	0.24*	3.60
Dolaylı etki		Standartlaştırılmış yükler	
MBS $\rightarrow$ MRFD $\rightarrow$ MH		0.04	
Yapısal eşitlikler		R^2	
MRFD	0.17xMBS	0.03	
MH	0.24xMRFD+0.60xMBS	0.46	

*p<.05, MBS: Mesleki Benlik Saygısı, MRFD: Müdahaleci Rol Fazlası Davranışlar, Mesleki Haz: MH

Tablo 2 incelendiğinde öğretmenlerin mesleki benlik saygısıyla müdahaleci rol fazlası davranışları arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişki olduğu ($\beta=.17$, $p<.05$) görülmektedir. Öğretmenlerin mesleki benlik saygısıyla mesleki hazları arasında da istatistiksel açıdan anlamlı ilişki olduğu ($\beta=.59$, $p<.05$) görülmektedir. Son olarak öğretmenlerin müdahaleci rol fazlası davranışları ile mesleki hazları arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişki olduğu ($\beta=.24$, $p<.05$) görülmektedir. Ayrıca öğretmenlerin rol fazlası davranışlarından müdahaleci rol fazlası davranışlarının %3'ü (R^2) mesleki benlik saygısıyla açıklanırken, mesleki hazdaki değişkenliğin %46'sı (R^2) öğretmenlerin müdahaleci rol fazlası davranışları ve mesleki benlik saygısıyla açıklanmaktadır. Yapılan YEM sonucunda Model 2'ye ilişkin hipotezlerin tamamının doğrulandığı görülmüştür. Diğer bir deyişle,

- Okul öncesi öğretmenlerinin mesleki benlik saygıları, mesleki hazlarını olumlu yönde açıklamaktadır. Bu bulgu H1 numaralı hipotezin doğrulandığını göstermektedir.
- Okul öncesi öğretmenlerinin mesleki benlik saygıları, müdahaleci rol fazlası davranışlarını olumlu yönde açıklamaktadır. Bu bulgu H3 numaralı hipotezin doğrulandığını göstermektedir.
- Okul öncesi öğretmenlerinin müdahaleci rol fazlası davranışları, mesleki hazlarını olumlu yönde açıklamaktadır. Bu bulgu H5 numaralı hipotezin doğrulandığını göstermektedir.

4. Sonuç ve Tartışma

Araştırma kapsamında okul öncesi öğretmenlerinin mesleki haz düzeylerinin açıklanmasında mesleki benlik saygısı ve rol fazlası davranışların rolüne ilişkin hipotezler, oluşturulan modeller kapsamında sınanmıştır. Yapılan analizler sonucunda bu modellerin uyum iyiliği değerlerinin kabul edilebilir düzeyde olduğu anlaşılmıştır. Bu bölümde araştırmanın hipotezlerine ilişkin elde edilen sonuçlar ilgili literatür ışığında tartışılmış ve yorumlanmıştır.

Araştırma kapsamında elde edilen sonuçlardan ilki okul öncesi öğretmenlerinin mesleki benlik saygılarının, mesleki hazlarını olumlu yönde açıkladığıdır. Bu sonuç bu konuda yapılan araştırmalarda ulaşılan sonuçlarla benzer özellik göstermektedir. Bu sonuçla paralel şekilde okul öncesi öğretmenlerinin mesleki benlik saygılarıyla iş doyumları arasındaki ilişkinin incelendiği Zoroğlu'nun (2014) yapmış olduğu araştırmada, bu iki değişken arasında pozitif yönlü olumlu bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte mesleki haz benlik saygısına ulaşmanın bir yolu olarak da ortaya çıkmaktadır (Peterson, Park, Hall ve Seligman, 2009). Bu konuda Demir, Gürsoy ve Ada (2011) benlik yapısıyla örtüşen bir mesleği tercih eden bireylerin mesleğinde daha başarılı oldukları tam tersi bir durumda benlik yapısıyla uyumsuz bir mesleği tercih eden bireylerin ise daha fazla çatışma ve doyumсуzлuk yaşadıkları belirlenmiştir. Başka bir araştırmada öğretmenlerin öncelikle özgün, kendi kararlarını verebilen, kendisini seven ve olumlu bir mesleki benliğe sahip olmasının mesleki doyumları üzerinde olumlu etkilerinin olduğu ortaya koyulmuştur (Kulaksızoğlu, 1995). Öte yandan öğretmenlerin mesleki benlik saygılarının meslekteki performans (Roe ve Gray, 1991) ve empati (Glotova ve Wilhelm, 2014) ile olumlu yönde; umutsuzluk ile depresyon (Jan, Khan, Khan, Khan ve Saif, 2015) ve tükenmişlik (Friedman ve Farber, 1992) ile olumsuz yönde anlamlı ilişkili olduğunu gösteren araştırma sonuçlarına ulaşmıştır. Aynı zamanda Judge ve Bono (2001) yapmış olduğu araştırmada, benlik saygısı ile iş doyumları arasında pozitif yönlü ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu araştırmaların sonuçlarından farklı olarak Baloğlu, Karadağ, Çalışkan, Korkmaz, 2006 yapmış oldukları araştırmada, öğretmenlerin mesleki benlik saygıları arttıkça iş doyumları düzeylerinin düştüğü sonucuna ulaşmışlardır. Araştırmadan elde edilen bu sonuca göre mesleki benlik saygısı yüksek bir öğretmenin yaptığı işi severek ve istekle yapması dolayısıyla elde edeceği sonuçların da olumlu olması beklenmektedir. Mesleki haz açısından bakıldığında, mesleki benlik saygısı yüksek bir öğretmenin aldığı dönütlerin olumlu olması durumunda öğretmenin mesleki hazzının yüksek olması gibi bir sonucun ortaya çıkması beklenmektedir. Fakat bunun tersi durumların da ortaya çıkabileceği, buna neden olarak öğretmenlerin; mesleklerinin saygınlığı değil mesleği yapma koşullarından memnun olmamalarının buna neden olabileceği ifade edilmektedir. Bu sonuçlar göstermektedir ki öğretmenlerin mesleki benlik saygılarını olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilecek farklı durumlar ortaya çıkabilmektedir.

Araştırmadan elde edilen diğer bir sonuç, okul öncesi öğretmenlerinin mesleki benlik saygılarını, destekleyici ve müdahaleci rol fazlası davranışlarının olumlu yönde açıkladığıdır. Benzer şekilde Dilmaç ve Ekşi (2012) yapmış oldukları araştırmada, öğretmenlerin destekleyici rol fazlası davranışlarından örgütsel vatandaşlık davranışının alt boyutu olan özgeci davranışlarıyla mesleki benlik saygıları arasında pozitif yönde ilişki bulunmuştur. Fedakârlık gerektirdiği bilinen öğretmenlik mesleği, mesleki benlik saygısı ile doğrudan bağlantılı özellikler barındırmaktadır. Öyle ki diğer mesleklerden farklı olarak öğretmenlik öğrencilere akademik bilgi yüklemenin yanı sıra bu mesleği yürüten bireylerin kişisel ve sosyal açıdan birçok yardım içerikli davranışlar sergilemelerini de gerektirmektedir (Tanyeri, Dursun ve Çuhadar, 2014). Bu sonuç mesleki benlik saygısı ile destekleyici (örneğin; mesleğe yeni başlayan arkadaşına eksikleri konusunda yardımcı olma ya da öğrenme güçlüğü yaşayan öğrencisine ders dışı zamanlarda destek olma) ve müdahaleci (örneğin; okulun amaçlarına ters düşen olumsuzluğu yetkili birimlere bildirmek ya da öğretmen arkadaşının yaptığı yanlış bir durumda kendisini uyarmak) rol fazlası davranışların gösterilmesi arasında bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Mesleki benlik saygısının yüksek olmasının kişinin mesleğiyle ilgili üretken

olmasını, mesleğini severek yapmasını ve mesleğiyle ilgili olumsuzlukları ortadan kaldırma yönünde çaba göstermesini gerektirdiği düşünüldüğünde, bu sonucun beklenen bir sonuç olduğu değerlendirilmektedir.

Araştırmanın diğer bir sonucu okul öncesi öğretmenlerinin destekleyici ve müdahaleci rol fazlası davranışlarının mesleki hazlarını olumlu yönde açıkladığıdır. İlkokul öğretmenleriyle yapılan bir araştırmada bu araştırma sonucuyla benzer şekilde öğretmenlerin destekleyici rol fazlası davranışlardan olan örgütsel vatandaşlık davranışları ile iş doyumları arasında olumlu yönde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır (Yılmaz, 2012; Bateman ve Organ, 1983). Başka bir araştırmada ortaya koyulan, çalışanların iş doyumları ve örgütsel vatandaşlık davranışlarının pozitif yönlü ilişkili olduğu da bu sonuçla örtüşür niteliktedir (Yeşilyurt ve Koçak, 2014). Yine benzer araştırma sonuçlarına göre sağlık çalışanlarının örgütsel vatandaşlık davranışları ile iş doyumları arasında olumlu bir ilişki olduğu bulunmuştur (Cingi, 2015). Yukarıda değinilen araştırma sonuçlarına göre destekleyici rol fazlası davranışlar ile mesleki hazın olumlu yönde ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Böyle bir sonucun ortaya çıkmasında mesleki hazza ulaşma noktasında verilen uğraşların rol fazlası davranışlar boyutuyla etkili olduğu, öğretmen ve çalışanların rol fazlası davranış göstermelerinin olumlu sonucu olarak mesleki haz yaşadıkları anlaşılmaktadır. Örneğin; öğretmenin öğrenme güçlüğü yaşayan öğrencisine yaptığı ekstra dersler sonucunda öğrencisinin kaydettiği ilerlemeye tanık olması mesleki hazını artıran bir yaşantı olabilir. Öğretmenlerin örnekleri çoğaltılabilecek bu ve benzeri yaşantıları sonucunda mesleki haz düzeylerinin artabileceği düşünülmektedir. Benzer şekilde bu araştırmada müdahaleci rol fazlası davranışların da mesleki haz üzerinde aynı etkiyi ortaya çıkardığı bulunmuştur. Fakat ilgili literatür incelendiğinde bu sonuçla örtüşmeyen bir araştırmada Gökçe (2014), öğretmenlerin müdahaleci rol fazlası davranışlardan olan bilgi uçurma davranışlarıyla iş doyumları arasında bir ilişki bulamadığını ortaya koymuştur. Müdahale kavramının bir olumsuzluk konusunda harekete geçmeyi çağrıştırdığı düşünüldüğünde, öğretmenlerin müdahaleci rol fazlası davranışlar göstermeleri için olumsuz bir duruma maruz kalmaları ya da şahit olmaları gerekmektedir. Müdahaleci rol fazlası davranışların bu olumsuzlukların ortadan kaldırılmasına yönelik çaba gösterme şeklinde gerçekleştiği düşünüldüğünde, bu çabanın olumlu sonuçlanmasının öğretmenlerin mesleki hazza ya da iş doyumuna üzerinde olumlu anlamda etkili olması beklenmektedir. Fakat müdahaleci rol fazlası davranış sergilemek her zaman bu çabanın olumlu sonuçlar vereceği anlamına gelmeyebilir. Böyle bir durumda olumsuz dönütlerle sonuçlanabilecek müdahaleci rol fazlası davranışlar, öğretmenlerin mesleki haz ya da iş doyumları üzerinde etki göstermeyeceği ya da olumsuz anlamda etkileri olabileceği düşünülmektedir. Böyle bir sonucun ortaya çıkmasında ise öğretmenlerin müdahaleci rol fazlası davranışları ortaya koymasından ziyade bu çabanın sonucu önemli hale gelmektedir.

5. Öneriler

Okul öncesi öğretmenlerinin mesleki haz düzeyleri üzerinde olumlu etkisi olduğu anlaşılan destekleyici rol fazlası davranışları okul öncesi öğretmenlerinin daha sıklıkla gösterebilmesi için hem kişisel anlamda hem de çalışma ortamı açısından uygun koşulların sağlanmış olması gerekmektedir. Destekleyici rol fazlası davranışlar boyutuyla, öğretmenlerin bu davranışları gösterebilecek içsel motivasyonlarının artırılması amacıyla okul kültürünün buna uygun hale getirilmesi bu davranışların sergilenmesine katkı sağlayacaktır. Bu noktada idarecilere okullarındaki rol fazlası davranışları nasıl artırabileceklerine yönelik ve okul öncesi öğretmenlerine de bu davranışları gösterebilecek özveriyi geliştirmelerine yönelik eğitimler verilebilir. Müdahaleci rol fazlası davranışlar boyutuyla da okul öncesi öğretmenlerinin bu davranışları gösterebilmelerinde gerek gizliliğin sağlanması gerekse bu davranışları gösterdikten sonraki süreçlerde desteklenmelerinin önemli olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda okul yönetiminin gerekli tedbirleri almaları önerilmektedir. Aynı zamanda okul öncesi lisans programında rol fazlası davranışların artırılması adına gerek ders ortamlarında gerekse staj uygulamalarında öğretmen adaylarının gelişimini destekleyici çalışmalarla ve eğitimlere yer verilmesi bu alandaki gelişime katkı sağlayacaktır.

Okul öncesi öğretmenlerinin mesleki haz düzeyleri üzerinde olumlu etkisi olan mesleki benlik saygılarının geliştirilmesinde ise okul öncesi eğitimi veren kurumların uygun fiziki imkânlarla kavuşturulması ve okul öncesi öğretmenlerinin çalışma koşullarındaki yapılacak düzenlemelerin etkili olacağı değerlendirilmektedir.

Okul öncesi öğretmenlerinin mesleki haz düzeylerine etki edebilecek farklı değişkenlerle (kişilik, yabancılaşma, tükenmişlik gibi) benzer araştırmalar yapılabilir.

Kaynakça

- Aktay, A., & Ekşi, H. (2009). Yönetici ve öğretmenlerin değer tercihleri ile örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *İş Ahlakı Dergisi*, 2(3), 19-65.
- Arıca, T. (1999). *Grupla psikolojik danışma yoluyla benlik ve mesleki benlik saygısının geliştirilmesi* (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden edinilmiştir.

- Avşaroğlu, S., Deniz, M. E., & Kahraman, A. (2005). Teknik öğretmenlerde yaşam doyumu iş doyumu ve mesleki tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14, 115-129.
- Aydın, U. (2003). İş hukuku açısından işçinin bilgi uçurması (whistleblowing). *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 79-100.
- Baloğlu, N., Karadağ, E., Çalışkan, N., & Korkmaz, T. (2006). İlköğretim öğretmenlerinin mesleki benlik saygısı ve iş doyumları arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(2), 345-358.
- Barış, D. A. (2002). Müzik eğitimi alan ve almayan lise öğrencilerinin benlik tasarımı düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr> adresinden 22.01.2017 tarihinde edinilmiştir.
- Bateman, T. S. & Organ, D. W. (1983). Job satisfaction and good soldier: the relation between affect and employee citizenship. *Academy of Management Journal*, 26 (4), 587-595.
- Cingi, A. (2015). *Örgütsel vatandaşlık davranışı ve iş tatmini ilişkisine yönelik bir araştırma* (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden edinilmiştir.
- Çeliköz, N., & Çetin, F. (2004). Anadolu öğretmen lisesi öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlarını etkileyen etmenler. *Millî Eğitim Dergisi*, 162, 136-145.
- Çetin, F., & Fıkrıkoca, A. (2010). Rol ötesi olumlu davranışlar kişisel ve tutumsal faktörlerle öngörülebilir mi? *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 65(4), 41-66.
- Demir, G. (2015). *Öğretmenlerin sergiledikleri rol fazlası davranışlar ve bireysel değerler ile ilişkisi* (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden edinilmiştir.
- Demir, V., Gürsoy, F., & Ada, Ş. (2011). Okulöncesi öğretmen adaylarının mesleki benlik saygılarının incelenmesi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 597-614.
- Dikmen, A. A. (1995). İş doyumu ve yaşam doyumu ilişkisi. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 50 (3), 120-123.
- Dilmaç, B., & Ekşi, H. (2012). Öğretmenlerin sahip oldukları değerlerin ve özgeci davranışlarının mesleki benlik saygısı açısından incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 10(23), 65-82.
- Erdoğan, O. (2013). *İlköğretim öğretmenlerinin öz yeterlik ve başarı algılarında yordayıcı olarak akademik iyimserlik, umut ve mesleki haz* (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden edinilmiştir.
- Friedman, I. A. & Farber, B. A. (1992). Professional self-concept as a predictor of teacher burnout. *The Journal of Educational Research*, 86(1), 28-35.
- Glotova, G. & Wilhelm, A. (2014) Teacher's self-concept and self-esteem in pedagogical communication. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 132, 509-514.
- Gökçe, A.T. (2014). Öğretmenlerin farklı bilgi uçurma tercihlerinde belirleyici olan değer yönelimleri, *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(2), 1-11.
- Gömlüksiz, M. N., & Serhatlıoğlu, B. (2013). Okul öncesi öğretmenlerinin öz-yeterlik inançlarına ilişkin görüşleri. *Electronic Turkish Studies*, 8(7), 201-221.
- Gündem, F. (2009). *İlköğretim okulu öğretmenlerinin motivasyon, mesleki benlik saygısı ve mesleğe yönelik yetkinlik duygusu algıları arasındaki etkileşim* (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden edinilmiştir.
- Hoy, W. K., & Tarter, C. J. (2011). Positive psychology and educational administration: An optimistic research agenda. *Educational Administration Quarterly*, 47(1), 427- 447.
- Jan, F. & Khan, I., Khan, S., Khan, M., N., & Saif, N. (2015). The factors affecting teachers' self-esteem in the higher educational institutions. *Research on Humanities and Social Sciences*, 5(9), 132-136.
- Judge, T. A., & Bono, J. E. (2001). Relationship of core self-evaluations traits—self-esteem, generalized self-efficacy, locus of control, and emotional stability—with job satisfaction and job performance: A meta-analysis. *Journal of Applied Psychology*, 86(1), 80.
- Karasar, N. (2015). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. 20. Baskı. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kline, R. B. (2016). *Principles And Practice Of Structural Equation Modeling* (2nd ed.). New York: Guilford Press.
- Koruklu, N., Feyzioğlu, B., Özenoğlu Kiremit, H., & Aladağ, E. (2013). Öğretmenlerin iş doyumu düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25, 119-137.
- Körükçü, Ö., & Oğuz, V. (2011). Okul öncesi eğitimi öğretmen adaylarının mesleki benlik saygıları. *Kuramsal Eğitimbilim*, 4(2), 77-85.
- Kulaksızoğlu, A. (1995). Öğretmenlik mesleğinin ahlak ilkeleri konusunda bir deneme. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(7), 185-188.
- Kuzgun, Y., Sevim, S.A & Hamamcı, Z. (1999). Mesleki doyum ölçeğinin geliştirilmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2, 14-17.
- Morrison, E. W. (1994). Role definition and organizational citizenship behavior: The importance of the employee's perspective. *Academy Of Management Journal*, 37(6), 1543-1567.

- Morrison, E. W., & Phelps, C. C. (1999). Taking charge at work: Extra role efforts to initiate workplace change. *Academy Of Management Journal*, 42(4), 403-419.
- Oğuzkan, Ş. & G. Oral. (2001). *Kız Sanat Okulları İçin Okul Öncesi Eğitimi*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Oktan, V., & Şahin, M. (2010). Kız ergenlerde beden imajı ile benlik saygısı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7, 1-12.
- Özyürek A., & Erbay F. (2015). Okul öncesi öğretmenlerinin öğretmenlik tutumları ile yaşam doyumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 31-48.
- Park, N., Peterson, C., & Seligman, M. E. P. (2004). Strengths of character and well-being. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 23, 603-619.
- Peterson, C., Park, N., Hall, N., & Seligman, M. E. (2009). Zest and work. *Journal of Organizational Behavior*, 30(2), 161-172.
- Poyraz, H., & Dere, H. (2001). *Okul Öncesi Eğitiminin İlke ve Yöntemleri*. Ankara: Ani Yayıncılık.
- Roe, J., & Gray, A. (1991). Teachers' professional self-esteem in the light of occupational stress factors. *In Australian Association for Research in Education Annual Conference*, Surfers Paradise, Gold Coast, 26-30 November, Australia.
- Runhaar, P., Konermann, J., & Sanders, K. (2013). Teachers' organizational citizenship behaviour: Considering the roles of their work engagement, autonomy and leader-member exchange. *Teaching and Teacher Education*, 30, 99-108.
- Sezgin, F. (2005). Örgütsel vatandaşlık davranışları: Kavramsal bir çözümleme ve okul açısından bazı çıkarımlar. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(1), 317-339.
- Shavelson, R. J., Hubner, J. J., & Stanton, G. C. (1976). Self-concept: Validation of construct interpretations. *Review of Educational Research*, 46(3), 407-441.
- Şen, A. U. (2015). *Eğitim fakültesi mezunu olan öğretmenlerle, eğitim fakültesi mezunu olmayan öğretmenlerin meslek algıları farklılaşmakta mıdır?* (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden edinilmiştir.
- Şimşek, Ö. F. (2007). *Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş Temel İlkeler Ve LİSREL Uygulamaları*. Ankara: Ekinoks Yayınları.
- Şişman, M., & Acat, M. B. (2003). Öğretmenlik uygulaması çalışmalarının öğretmenlik mesleğinin algılanmasındaki etkisi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 235-250.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2007). *Experimental Designs Using ANOVA*. Belmont, CA: Duxbury.
- Tanyeri, T., Dursun, Ö. Ö., & Çuhadar, C. (2014). Bilişim teknolojileri öğretmen adaylarının mesleki benlik saygıları. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35(1), 131-142.
- Tavşancıl, E. (2014). *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS İle Veri Analizi*. 5. Baskı. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Titrek, O., Bayrakçı, M., & Zafer, D. (2009). Öğretmenlerinin örgütsel vatandaşlık davranışlarına ilişkin görüşleri. *Akademik Bakış Dergisi*, 17, 1-28.
- Tüfekçi A. S. (2013). İlköğretim öğretmeni adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlarının değerlendirilmesi. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32, 65-81.
- Tüfekçi, B. (2015). *Öğretmenlerin finansal iyi hal düzeylerinin mesleki haz düzeylerine etkisi (kartal ilçesi örneği)* (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden edinilmiştir.
- Yeşilyurt, H., & Koçak, N. (2014). İş doyum ve örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki ilişkinin otel işletmeleri açısından incelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(2), 303-324.
- Yılmaz, K. (2012). İlköğretim okulu öğretmenlerinin iş doyum düzeyleri ile örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişki. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 2(2), 1-14.
- Zoroğlu, Ö. (2014). *Okul öncesi öğretmenlerinin mesleğe yönelik tutumları, mesleki benlik saygıları ile iş doyumları arasındaki ilişki* (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden edinilmiştir.